

Особливості уявлень про часову перспективу у студентської молоді

У статті розглядаються особливості уявлень про часову перспективу у студентів гуманітарного і природничо-наукового напрямку. Основна увага приділяється часовій перспективі і категоріям, які виступають як основні, що складають її образ.

Ключові слова: часова перспектива, уявлення про майбутнє.

В статье рассматриваются особенности представлений о временной перспективе у студентов гуманитарного и естественно-научного направления. Основное внимание уделяется временной перспективе и категориям, которые выступают как основополагающие составляющие ее образа.

Ключевые слова: временная перспектива, представления о будущем.

Актуальність проблеми. Сучасні вітчизняні і закордонні психологи розглядають часову перспективу як сукупність суб'єктивних уявлень особистості про її майбутнє, упорядкованих щодо часової осі. Часова перспектива відіграє важливу роль у регуляції поведінки зрілої особистості, особливо в тих її аспектах, що пов'язані з вибором і постановкою цілей. Крім того, в останніх наукових дослідженнях психологи вказують на те, що для людей, які володіють збалансованою часовою перспективою, притаманні позитивні емоційні стани: щастя, задоволеність життям, оптимізм, надія й ін. Самі думки про майбутнє можуть сприяти зниженню у особистості почуття безпорадності і безнадійності.

У сучасній вітчизняній науці робота з вивчення часової перспективи особистості ведеться в наступних областях: дослідження якості життя (психологічне благополуччя, уявлення про життєвий успіх), ціннісно-смысловій сфері особистості, особистісної саморегуляції, стратегій організації часу, при вивченні вікових і інших криз, а також проблеми мотивації. Часова перспектива розглядається в рамках геронтопсихології, наративної психології, виявляються її зв'язки з різними психологічними феноменами: схильністю до ризикованої поведінки, різним аддикціям (алкоголізм, ігроманія, наркоманія), тривожністю, з автобіографічною пам'яттю.

Теоретико-методологічною основою для даної роботи стали сучасні підходи до вивчення часової перспективи особистості Є.Ю. Мандрикової, часової перспективи як мотиваційної перемінної

Ж. Нюттена, причинно-цільової концепції психологічного часу Є.І. Головахи, О.О. Кроника, а також роботи, у яких розглядаються вікова динаміка часових орієнтацій особистості А.І. Сирцової, О.В. Мітіної, професійне самовизначення як побудова образу можливого майбутнього Д.О. Леонт'єва, О.В. Шелобанової, уявлення старшокласників про майбутнє як аспект їхньої соціалізації В.В. Барабанової, М.Є. Зеленової, особливості життєвої перспективи у ветеранів війни Афганістану і ліквідаторів аварії на ЧАЕС Є.А. Миско, Н.В. Тарабриної.

У дослідженні А.І. Сирцової, О.В. Мітіної [7] встановлено, що тимчасова перспектива має статевовікову обумовленість. Також показано, що конструкт збалансованої часової перспективи пов'язаний зі свідомістю життя, життєстійкістю, задоволеністю життям і характеризується відчуттям цінності того, що було в минулому, відбувається в сьогодні і буде відбуватися в майбутньому. Така часова перспектива є найбільш психологічно оптимальною для особистості і її функціонування в суспільстві.

Д.О. Леонт'єв, Є.В. Шелобанов звернулися до процесу конструювання можливих варіантів майбутнього як одного з ключових, на їхній погляд, ланок процесу самодетермінації в ситуації особистісного вибору [3]. Досліджувані пройшли сесію інтерактивної роботи з комп'ютерною програмою LifeLine (О.О. Кроник), що дозволяє вибудувати суб'єктивну картину свого життєвого шляху, відрефлексувати і скорегувати свої життєві орієнтації. Сукупність даних кореляційного аналізу отриманого дослідниками, дозволяє говорити про дві особистісні характеристики і стратегії виконання завдання, які можна умовно позначити як стратегію, орієнтовану на сьогодні, і стратегію, орієнтовану на майбутнє. Перша стратегія сполучається з показниками високої задоволеності сьогоднішнім, його високої емоційної насиченості, низької спонтанності поведінки. У досліджуваних з переважачою першою стратегією виникають труднощі з виконанням експериментального завдання, вони підмінюють опис можливого майбутнього аналізом сьогоднішнього. Друга стратегія пов'язана з низькою задоволеністю сьогоднішнім, низькою емоційною насиченістю сьогоднішнього. Такі люди не самодостатні, вони відкриті в майбутнє, спрямовані до нього, адекватно виконують завдання, конструюючи можливі варіанти майбутнього [3].

Досить продуктивними є розробки В.В. Баранової і М.Є. Зеленової, які відзначили, що старшокласники в сучасних умовах орієнтовані на опанування професійною діяльністю і на створення родини. Ці традиційні життєві цінності, як і раніше, займають велике місце в структурі їхніх життєвих планів і уявлень про майбутнє

доросле життя, при цьому велике місце приділяється професіоналізації і пов'язаній з нею благополучній матеріальній забезпеченості. Така позиція старшокласників по відношенню до свого майбутнього уявляється досить зрілою і реалістичною. Опитувані старшокласники хочуть жити самостійно, мати родину, одержати вищу освіту, професію і забезпечувати себе самі, при цьому вони вважають себе здатними домогтися цього і готові прикласти необхідні зусилля. Одержання вищої освіти є для старшокласників цінним і високозначущим. На думку авторів, у старшокласників досить розвинуті передумови і фактори, що забезпечують їхню успішну соціалізацію, а саме задоволеність сьогоденням, впевненість у майбутньому, реалістичні й адекватні професійні і сімейні установки, старшокласники в цілому оптимістично дивляться в майбутнє [1].

У роботі Є.О. Міско, Н.В. Тарабриної показано, що наявність психічної травми тісно пов'язана зі сприйняттям життєвої перспективи. Зокрема, змінюється емоційне ставлення до майбутнього: індивіди описують свою життєву перспективу як залежну від обставин, таку, що змушує хвилюватися, на яку неможливо вплинути. Знижується здатність людини будувати передбачуване майбутнє (когнітивний компонент): вони почувають себе залежними від соціального середовища, від стану здоров'я, як правило, не будують плани на найближчий рік, їхні плани зумовлені наявними поточними потребами. Переживання позитивних почуттів із приводу майбутнього пов'язано з загальною спрямованістю особистості на активні зв'язки з зовнішньою реальністю, а негативних – з поглиненням своїм внутрішнім станом [5].

У рамках даної роботи основний акцент робиться на особливості уявлень про часову перспективу (про майбутнє) у студентської молоді в контексті психологічного часу, тому що саме в молодості людина починає стверджуватись у житті, здійснювати поставлені цілі. Їй важливо бачити, уявляти вже зараз перспективи, що очікують її в майбутньому, а саме в особистій і професійній сферах життя, і, можливо, розпочинати конкретні дії з розробки і здійснення своїх життєвих цілей, щоб потім на межі зі зрілістю більш м'яко пережити кризові явища свого життя або просто, більш продуктивно підійти до їх втілення.

Об'єктом нашого дослідження є образ часової перспективи, **предметом** – особливості уявлень про часову перспективу у студентської молоді. **Ціль дослідження:** виявити деякі особливості уявлень про часову перспективу в студентів гуманітарного і природничо-наукового напрямку.

Гіпотезою дослідження було припущення про те, що, по-перше, образ часової перспективи у студентів буде позитивним; по-друге, існують розбіжності в уявленні часової перспективи у студентів гуманітарного і природничо-наукового напрямку.

Опис вибірки: у дослідженні взяли участь 50 осіб: 25 студентів-психологів (23 дівчини, 2 юнаки) і 25 студентів біологів (22 дівчини, 3 юнака), усі студенти 2-го курсу денної форми навчання університету у віці 18-20 років.

У психодіагностичний інструментарій увійшли наступні методики: 1) графічний тест Коттла (Тест “Кола часу”) – з метою дослідження часової перспективи; 2) методика Ж. Нюттена “Метод мотиваційної індукції” (ММИ) для аналізу змісту мотивації і часової перспективи; 3) методика “Перспектива мого життя” (ПМЖ), що дозволяє оцінити життєву перспективу в цілому як песимістичну чи оптимістичну; 4) адаптована шкала диспозиційної надії Снайдера для аналізу міри надії у студентської молоді; 5) тест смисложиттєвих орієнтацій (СЖО) Д.О. Леонтьєва – з метою одержання даних про смисложиттєві орієнтації у студентської молоді.

Результати, їхня інтерпретація і висновки

Аналіз результатів за методикою Коттла “Кола часу” показав, що в цілому в студентів спеціальностей “Психологія” і “Біологія” є загальна позитивна спрямованість на майбутнє, що підтверджують середні значення діаметрів кіл майбутнього у досліджуваних (7,1 і 7,4 см відповідно). Порівняння оцінок за діаметрами кіл показало, що більшість студентів малювали кола середнього розміру стосовно майбутнього (48% і 64% психологів і біологів відповідно). Що стосується відсоткового розподілу досліджуваних за способами перетинання кіл, то у 84% психологів і у 90% біологів кола розділені, тобто у свідомості молоді відсутня ідея про вплив чи взаємовпливи тимчасових інтервалів, дані періоди уявляються ізольованими один від одного. За способами взаємного розташування кіл психологи і біологи практично не відрізняються, обидві групи розташували кола найбільш типовим способом, характерним для середнього сприйняття (минуле, сьогодні, майбутнє). Однак, у групі біологів 12% студентів малювали минуле і сьогодні як складові майбутнього, що можна інтерпретувати як провідну значущість майбутнього, що визначає оцінку минулого і сьогодні, лише в одного випробуваного сьогодні і майбутнє включені в минуле, провідну значущість для нього складає минуле.

Результати, отримані за методикою “ММИ” Ж. Нюттена представлені в таблицях 1, 2. Існують деякі розходження в уявленні часової перспективи в групах студентів психологів і біологів.

Ієрархія вживання основних змістовних категорій за методикою “ММІ” в досліджуваних групах

Психологи	Ранг	Біологи
Змістовні категорії (виразність категорій)		Змістовні категорії (виразність категорій)
самореалізація (5,28)	1	самореалізація (4,16)
суб’єкт хоче, щоб інші вступили з ним у контакт (2,32)	2	активність у повноцінному навчанні (3,76)
Я	3	суб’єкт хоче, щоб інші вступили з ним у контакт (2,64)
активність у повноцінному навчанні (1,76)	4	бажання інтимного контакту (заміжжя)
бажання інтимного контакту (заміжжя)	5/5,5	Я
альтруїстичний контакт (1,36)	6/5,5	суб’єкт виражає свої бажання, надії, що стосуються інших
володіння взагалі	7	володіння взагалі
підтримка (1,12)	8	активність у професійній діяльності
дозвілля	10	прихильність, любов
прихильність, любов	10	альтруїстичний контакт (0,64)
активність у професійній діяльності	10	дозвілля
суб’єкт виражає свої бажання, надії, що стосуються інших	12	підтримка (0,56)

Встановлено, що серед змістовних категорій методики “Метод мотиваційної індукції” Ж. Нютгена перше місце в обох групах посідає активність, зв’язана з загальною потребою в самореалізації, саморозвитку, однак у більшій мірі вона виражена в психологів. Друге місце в психологів посідають соціальні контакти, а в біологів дана категорія розташовується на третій позиції, але виразність її трохи вища. У біологів на другому місці є активність у повноцінному навчанні, а у психологів дана категорія зайняла четверте місце. Крім того, психологи більш орієнтовані на підтримку з боку інших людей, але при цьому готові самі надавати їм допомогу, на відміну від біологів, у яких дані категорії слабо виражені.

Стосовно часових категорій, основними часовими періодами, що складають часову перспективу досліджуваних з обох груп, є періоди дорослості і період навчання у вищій школі, також мотиваційні об’єкти, якими суб’єкт хотів би володіти не тільки на даний момент (категорія відкрите сьогодення), але й у більш-менш віддаленому майбутньому.

Ієрархія вживання основних часових категорій за методикою “ММІ” за групами досліджуваних

Психологи	Ранг	Біологи
часові категорії (виразність категорій)		часові категорії (виразність категорій)
відкрите сьогодні (5,92)	1	відкрите сьогодні (4,68)
період дорослості (3,48)	2	період дорослості (4)
період навчання у вищій школі (1,32)	3	період навчання у вищій школі (1,88)

За результатами методики “Перспектива мого життя”, встановлено, що в обох групах у більшості випадків перспектива життя оцінюється оптимістично, це підтверджують середньогрупові значення за всіма категоріями в цілому і по кожній окремо (91,6 у психологів і 87,3 у біологів зі 105 можливих). Також в обох групах студентів високо оцінюються такі аспекти перспективи:

- *емоційне відношення*: виявляється радісною, хвилюючою, цікавою, безпечною;
- *визначеність і тривалість*: насичена подіями, довга, визначена і сповнена надій;
- *соціальне благополуччя*: виявляється забезпеченою в оточенні близьких людей;
- *когнітивний компонент*: осмислена, виразна і світла (рис.1).

І, нарешті, прослідковується активна позиція студентів стосовно життєвої перспективи, тобто вони вважають, що їхня життєва перспектива пережавно запланована і залежить від них самих.

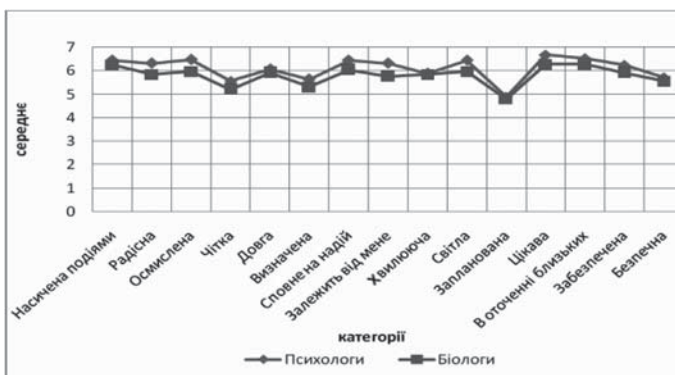

Рис.1. Порівняння середніх оцінок категорій у групах психологів і біологів

Аналіз результатів за шкалою диспозиційної надії показав, що в 92% психологів і 96% біологів має місце середній рівень надії, у 4% студентів в обох групах – високий рівень надії, а низький рівень надії виявлений тільки в групі психологів (4%).

Аналіз отриманих даних за субшкалами методики СЖО показав, що середні значення у групах біологів і психологів перевищують нормативні значення (таблиця 3, рис.2). Порівняння середніх, яке було виконане за допомогою t-критерію Стьюдента, виявило, що значущих статистичних розходжень в оцінках між психологами і біологами немає.

Такі результати можуть свідчити на користь того, що в психологів як і в біологів, життя наповнене змістом, у ній є місце цілям на майбутнє, що надають їй свідомість, спрямованість і часову перспективу.

Таблиця 3

Порівняння середніх значень з нормою за шкалами тесту СЖО

	Цілі	Процес	Результат	Лок-кон. Я	Лок-кон. життя	ОЖ
Психологи	33,54	33	26,9	22,3	33,2	111,2
Біологи	31,2	30	25	20	31	103
Норма	29,58	28,8	23,3	18,58	28,7	95,76

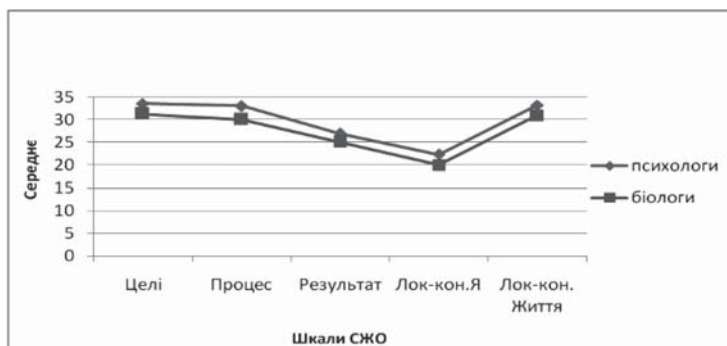

Рис.2. Порівняння показників свідомості життя по групах

Висновки. Отже, результати дослідження дозволили одержати дані стосовно особливостей уявлень про часову перспективу у студентів гуманітарного і природничо-наукового напрямку. Поставлена гіпотеза підтвердилася частково. По-перше, у цілому в психологів і біологів є загальна позитивна спрямованість на майбутнє, образ часової перспективи у студентів обох груп досить позитивний, у більшості випадків життєва перспектива оцінюється оптимістично і підкріплюється середньою вираженістю надії. Крім

того, життя психологів і біологів наповнене змістом і в ньому є місце цілям на майбутнє, що надають йому свідомість, спрямованість і часову перспективу. По-друге, існують деякі розходження в уявленні часової перспективи в групах студентів психологів і біологів. В обох групах перше місце в рейтингу категорій мотивації та часової перспективи займає активність, яка пов'язана з загальною потребою в самореалізації, саморозвитку, однак більше вона виражена в психологів. Для студентів-біологів більш ніж для психологів значуща активність у повноцінному навчанні. Крім того, психологи більше орієнтовані на підтримку з боку інших людей, але при цьому готові самі надавати їм допомогу, на відміну від біологів, у яких дані категорії слабо виражені.

Звичайно ж, результати дослідження не вирішують усіх аспектів даної проблеми, однак вони і не спростовуються попередніми розробками сучасних вітчизняних дослідників. Так, у дослідженнях А.І. Сирцової й О.В. Мітиної вказується, що в період ранньої дорослості (21-29 років) у часовій перспективі особистості має місце висока представленість у свідомості думок про своє майбутнє, а також показано, що конструкт збалансованої часової перспективи пов'язаний зі свідомістю життя, життестійкістю і задоволеністю життям. У свою чергу, О.К. Муздибаєв відзначає, що студентська молодь, яка володіє високим балом за шкалою диспозиційної надії, частіше ідентифікує себе з майбутнім, більш позитивно оцінює своє життя.

Також необхідно відзначити, що концепція тимчасової перспективи має великий потенціал для практичного застосування, наприклад, у клінічній і організаційній психології. Це може бути робота в клініці депресивних хворих, розробка реабілітаційних програм для інвалідів, більш адекватних програм тайм-менеджменту, де буде враховуватися індивідуальний профіль тимчасової перспективи, що може привести до профілактики професійного стресу й емоційного вигорання.

Список використаних джерел

1. Баранова В.В. Представление старшекласников о будущем как аспекте их социализации / В.В.Баранова, М.Е.Зеленова // Психол. наука и образование – 2002. – №2. – С.28 – 367.
2. Головаха Е.И. Психологическое время личности / Е.И.Головаха, А.А.Кроник. – М.: Смысл, 2008. – 267 с.
3. Леонтьев Д.А. Профессиональное самоопределение как построение образа возможного будущего / Д.А.Леонтьев, Е.В.Шелобанов // Вопр. психологии. – 2001. – №1. – С.57 – 65.

4. Мандрикова Е.Ю. Современные подходы к изучению временной перспективы личности / Е.Ю.Мандрикова // Психолог. журн., 2008. – Т.29. – № 4. – С. 54-65.
5. Миско Е.А. Особенности жизненной перспективы у ветеранов войны в афганистане и ликвидаторов аварии на ЧАЭС / Е.А.Миско, Н.В.Тарабрина // Психол. журнал – 2004. – Т.25. – № 3. – С. 44-52.
6. Нюттен Ж. Мотивация, действие и перспектива будущего / Под ред. Д.А.Леонтьева. – М.: Смысл, 2004. – 608 с.
7. Сырцова А.И. Возрастная динамика временных ориентаций личности / А.И.Сырцова, О.В.Митина // Вопр. психологии – 2008. – № 2. – С.41-54.

The features of representations about time prospect at students of humanitarian and natural-scientific direction are considered in the given article. The basic attention is given to time prospect and categories, which will act as basic, making her image.

Keywords: time prospect, an image of the future.

Отримано: 26.08.2010

УДК 159.9:331.108. 2:355

Н.Є. Гоцуляк, Н.Л. Кротік

Аналіз структури методичних умінь викладача іноземної мови на предметно-операційному та мотиваційно-смісловому рівнях

Стаття присвячена аналізу структури методичних умінь викладача іноземної мови на предметно-операційному та мотиваційно-смісловому рівнях.

Ключові слова: методичні уміння, викладач іноземної мови, предметно-операційний рівень, мотиваційно-смісловий рівень.

Статья посвящена анализу структуры методических умений преподавателя иностранного языка на предметно-операциональном и мотивационно-смысловом уровнях.